

SONDI PRI SV. MARTINU V MALENCAH

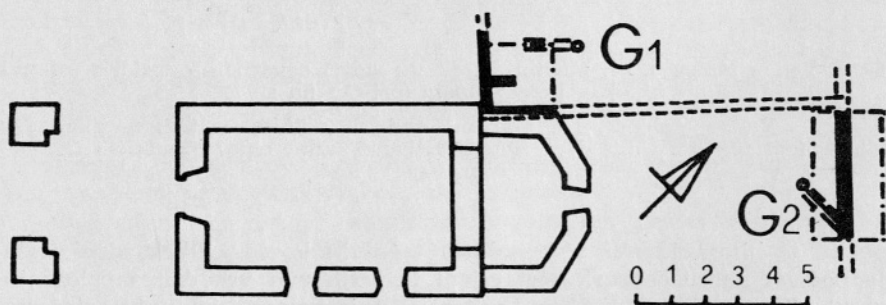
PETER PETRU

Narodni muzej, Ljubljana

Strokovno pripravljalo delo, načrtovano s strani Slovenskega arheološkega društva in uresničevano pri Zavodu za spomeniško varstvo SRS s podporo Sklada SRS za pospeševanje kulturnih dejavnosti, je zajelo tudi sondaže okoli cerkve sv. Martina v Velikih Malencah. Poleg izvrstnih rezultatov, ki jih je dala ta kolektivno zasnovana naloga predvsem v Batujah,¹ Svetih gorah na Bizeljskem² in Šmartnem pri Kranju,³ moramo omeniti tudi naš poskus v Velikih Malencah.

Pri cerkvi sv. Martina smo septembra 1968 izkopali dve sondi (sl. 1). Prva (2×2 m) je ležala na severovzhodu cerkve ob spoju apside z zunanjo steno ladje, druga (2×6 m) pa je bila tik vzhodno ob pokopališki ograji.

V sondi 1 smo takoj pod rušo naleteli na rimski tlak. Ko smo tlak deloma očistili, se je pokazal na vzhodu obok hipokavsta, grajen iz 28 cm dolgih, od 5,6 do 3,7 cm debelih in 14 cm širokih opek. Med opekami

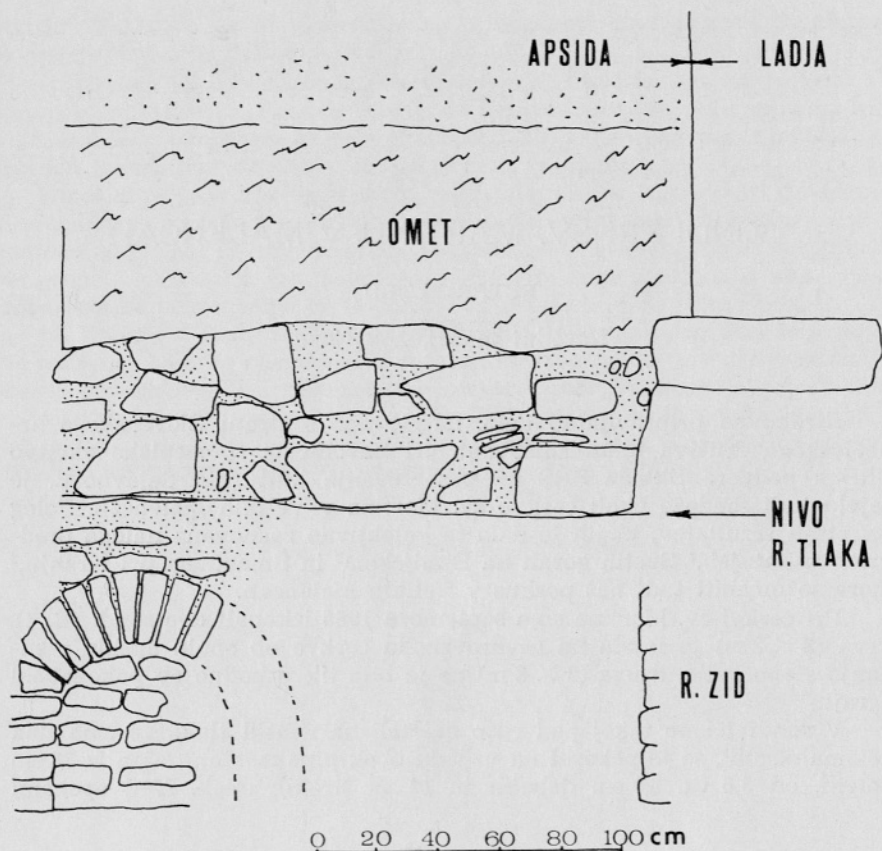
Sl. 1. Velike Malence, sv. Martin. Grobova v obeh sondah in potek rimskega temelja

Abb. 1. Velike Malence, Hl. Martin. Die zwei Gräber in den zwei Sonden und Verlauf des römischen Fundaments

¹ D. Svoljšak, Batujске arheološke najdbe. Goriška srečanja 12, 1968, 20 ss.

² P. Korošec, Raziskave na Svetih gorah na Bizeljskem. Arh. vestnik 20, 1969, 239 ss.

³ A. Valič, Gradišče nad Pivko pri Naklem. Snovanja 2, 7. 12. 1968, 54 ss.

Sl. 2. Velike Malence, sv. Martin. Profil v sondi 1 severno ob apsidi z ostanki hipokavstnega kanala (pri G 1 na sl. 1)

Abb. 2. Velike Malence. Hl. Martin. Sonde 1 (s. Abb. 1: G 1) nördlich der Kirchenapside, Profil mit dem Hypokavstkanal unter einer römischen Grundmauer

oboka je bilo vzdanih več razbitih tegul in korcev. Obok hipokavsta je počival na suspenzuri, sestavljeni iz petih ena vrh druge položenih tegul. Ti oporniki, dolgi 60 cm, so temeljili na belem estrihu, ki ga nismo prebili. Oporniki so bili grajeni iz 18 cm dolgih in 7 cm debelih opek.

Pri prehodu ladje v apsidu pričenja iz lomljenega peščenca grajen zid, ki drži proti severu. Apsida in severni zid ladje počivata na antičnem zidu, ki je pravokoten na opisanega. Temeljno zidovje apsida je od prehoda v ladjo nepravilno grajeno in speljano v loku. Šele v višini 30 cm nad antičnim zidom preide v pravilni osmerokotnik.

Pravokotno na severni zid ladje gre že omenjeni antični zid, verjetni zaključni zahodni zid prostora ogrevanega s hipokavstom. Da je

hipokavst tu zaključen, se vidi tudi po tem, ker je zadnji obok — visok 49 cm — obrnjen pravokotno na ta zid in na predhodna oboka.

Tlak nad suspenzuro je bil grajen iz treh plasti malte ter mestoma 40 cm visok. Spodnja plast estriha je bil kremenčev drobir, prelit z apnom. Srednja plast je bil rdeč estrih, pomešan tudi z velikimi kosi opeke (dolž. do 8 cm). Vrhni sloj je sestavljal siv estrih z rdečo površino.

V severovzhodnem vogalu sonde smo zadeli na skelet, usmerjen V—Z, z lobanjo na vzhodu. Brez pridatkov. Spričo tega, da je usmerjen kot cerkev, domnevam, da je iz arheološko nezanimivega obdobja.

Sondo 2 smo odprli na travniku lastnika Srbčiča tik vzhodno od cerkvenega obzidja. Sonda je oddaljena od vzhodne stene apside 6 m in orientirana proti severu.

Po dolgi osi sonde poteka rimski zid, 6,80 m oddaljen od apside, grajen iz lomljenega peščenca, vezanega z apneno malto. Zid je visok še 78 cm in širok 54 cm. Na obeh straneh zidu je izredno veliko ruševin; pod zidom pa poteka plast žganine, ki dokazuje, da je bilo na tem platoju sprva neko leseno naselje. Možno pa je, da mi še nismo dobili prvotnih temeljev, ker je sonda premajhna. Nad plastjo oglja in žganine je rumeno svetlo rjava glina pomešana z malto in sviščem. Očitno je bila ta plast drugi tlak sobe vzhodno od zidu, ker je prvi nakazan s plastjo oglja. Sloju svetlo rjave gline ustreza tudi vsa ruševina, ki je del zidu.

V jugozahodnem robu te sonde smo zadeli na skelet 2, orientiran V—Z, z glavo proti zahodu. Lobanja je počivala tik ob sedanji ograji v globini 65 cm (62 cm pri medenici). Okostje je ležalo večinoma na rdečih skrleh in je bilo ob glavi obloženo s kamenjem. Obe roki sta bili prekržani na medenici, tako da so prsti ene roke prekrivali prstne kosti druge roke. Noge so bile iztegnjene, stopala pa so bila izvihana navzven. Spodnji deli tibije in fibije so počivali na vrhu rimskega zidu; prav tako obe stopali. Prek skeleta je bilo položenih v nepravilnem redu veliko lomljencev in tegul. Nenavadno je, da so ravno v predelu grobne jame zelo številni drobci tegul. Enako je pri tem okostju nenavadno, da je trtična kost močno uvita in prehaja konec pravokotno na hrbtenico.

Ob skeletu nismo dobili nikakršnih pridatkov, razen pri nogah železen žebelj. Ker je kovan, je verjetno rimski in po naključju pomešan med zasip grobne jame. Prav tako je bilo v vsej grobni jami veliko črepinj antičnih loncev in drobcev steklenih posod.

Če skušamo na osnovi teh skromnih podatkov postaviti sklep glede časovne pripadnosti tega skeleta, potem nam morata biti v oporo dve dejstvi. Prvo je lega skeleta na antičnem zidu, drugo pa verjetno cerkvi sočasni obodni zid pokopališča. Ker uvršča M. Zadnikar cerkev v romansko obdobje,⁴ bi mogli domnevati za skelet št. 2, da je iz srednjeveškega obdobja. To krepí še bolj njegova orientacija in kamnita obloga grobne jame ter posebej izbrano kamenje okoli lobanje,⁵ saj je to ena izmed značilnosti slovanskih grobišč v Sloveniji.

Drugo, na kar bi kazalo opozoriti, pa je način gradnje temeljev. Pri tem je posebej zanimivo, da se zid cerkve naslanja na temelje rimske

⁴ M. Zadnikar, *Romanska arhitektura na Slovenskem* (1959) 164.

⁵ J. Korošec, *Uvod v materialno kulturo južnih Slovanov* (1953) 164.

stavbe, kar je po Brunhilde Ita⁶ prav tako znamenje zgodnesrednjeveškega obdobja. Za to govori tudi »serija romanske skladnje le približno obdelanih kamnov«, kot je ta način zidanja opredelil prof. F. Stelè.⁷ Tako je tudi s teh gledišč zelo verjetno, da je skelet 2 iz zelo zgodnjega obdobja. Spričo tega, da je usmerjen proč od cerkve, bi to morda nakazovalo njegov zakop še pred nastankom cerkve. Vendar tega brez najdb, ki bi to potrdile, ne moremo dokazati.

ZUSAMMENFASSUNG

Zwei Sonden beim Hl. Martin in Malence

Der Autor gibt eine Übersicht der Feststellungen bei den Ausgrabungen an der Kirche des Hl. Martin in Velike Malence, wo er in der Sonde an der Apsis auf eine römische Suspensur, Fundamente unter der Apsis und auf ein rezentens Grab gestossen ist. In Sonde 2 — ausserhalb der Friedhofsmauer — entdeckte er aber ein starkes römisches Fundament und darauf Skelett 2. Weil das Skelett in den Erdboden ausserhalb des Friedhofs und auch ohne Rücksicht auf die Orientierung der Kirche gelegt worden war, nimmt der Autor an, dass es vielleicht aus dem frühen Mittelalter stammt.

⁶ Br. Ita, *Antiker Bau und frühmittelalterliche Kirche. Historisch-kritischer Katalog schweizerischer Kirchen mit antiken Fundament* (1961).

⁷ F. Stelè, *zapiski LII* (1929) 16 (rokopis) cit. po M. Zadnikar.